

تاریخ الصوفیه

ابوعبدالرحمن السّلمی

تألیف و ترجمه

دکتر غزال مهاجری زاده

عضو هیات علمی دانشگاه

نشریات طهوری

سرشناسه	: مهاجری زاده، غزال، گردآورنده
عنوان قراردادی	: تاریخ الصوفیه، فارسی - عربی.
عنوان و نام پدیدآورنده	: تاریخ الصوفیه / ابو عبد الرحمن السلمی؛ تألیف و ترجمه غزال مهاجری زاده.
مشخصات نشر	: تهران: طهوری، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ ص.
شابک	: 978-964-6414-94-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیا.
یادداشت	: کتاب حاضر ترجمه و تعلیقی بر دو اثر «تاریخ الصوفیه» سلمی و «تاریخ الصوفیه» ماسینیون است.
مدرجات	: ص. [۲۵]-۵۶. متن تاریخ صوفیه / سلمی؛ ترجمه غزال مهاجری زاده. - ص. ۷۰-۸۲. تاریخ صوفیه / لویی ماسینیون؛ ترجمه غزال مهاجری زاده. - ص ۸۳. - ۱۲۸. تاریخ الصوفیه / لابی عبد الرحمن السلمی. - ص ۱۴۰-۱۴۸. تاریخ الصوفیه / ماسینیون.
موضوع	: عارفان - سرگذشتنامه
موضوع	: تصوف - متون قدیمی تا قرن ۱۴.
شناسه افزوده	: ماسینیون، لویی، ۱۸۸۳-۱۹۶۲ م. تاریخ الصوفیه.
شناسه افزوده	: سلمی، محمد بن حسین، ۳۲۵-۴۱۲ ق. تاریخ الصوفیه.
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۸ ت۲ / BP۲۷۸
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۸۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۹۵۱۶۶۹

انتشارات طهوری

شماره ۱۴۳۸، خیابان انقلاب، صندوق پستی ۱۶۴۸-۱۳۱۴۵

تلفن ۶۶۴۰۶۳۳۰ - ۶۶۴۸۰۰۱۸

تاریخ الصوفیه

ابو عبد الرحمن السلمی

دکتر غزال مهاجری زاده

چاپ اول، بهار ۱۳۸۹

تیراژ، ۱۶۵۰ نسخه

صفحه آرائی: علم روز

لیتوگرافی، چاپ، صحافی: نقش آور

شابک ۹۴-۹۴۱۴-۶۴۶۴-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۶۴۱۴-۹۴-۵ ISBN 978-964-6414-94-5

حق هرگونه چاپ و انتشار برای انتشارات طهوری محفوظ است

۳۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۳	شیوه کار سَلَمی
۱۵	زندگینامه سَلَمی، محمد حسین محمد موسی
۲۵	متن تاریخ صوفیه
۵۳	تواریخ صوفیه
۵۷	تعلیقات
۶۹	تاریخ صوفیه ماسینیون
۸۳	تاریخ الصوفیه لأبی عبدالرحمن السَلَمی
۸۷	السَلَمی مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ مُوسَى
۹۵	تاریخ الصوفیه
۱۲۵	تواریخ الصوفیه
۱۲۹	تعلیقات
۱۳۹	تاریخ الصوفیه لماسینیون
۱۴۹	استدراک
۱۵۰	فهرست منابع
۱۵۰	منابع عربی
۱۵۳	منابع فارسی
۱۵۴	نمایه ها

پیشگفتار

کتاب تاریخ صوفیه ابوعبدالرحمن سَلْمی (۴۱۲ هـ. ق.) معروف‌ترین کتب صوفیه در دوره‌های آغازین تصوّف بوده است. و همان‌طور که در مقدمه این کتاب خواهد آمد، افراد زیادی از آن نسخه‌برداری کرده بودند و در بلاد اسلامی دست به دست می‌گشته است.

متأسفانه با آسیب‌های بسیاری که ایران بزرگ در طی دوره‌های مختلف از حمله تاتار و سایر بلایا دید، این کتاب که بخشی از فرهنگ گذشته را دربر داشت نیز چون بسیاری دیگر از حلقه‌های فرهنگی باارزش این دیار مفقود گردید. نگارنده چند سال قبل، پس از تحقیقی که در دانشگاه تهران طی دوره دکتری در مورد ابوالقاسم نصرآبادی^۱ استاد سَلْمی و یکی از چهار مؤید حلاج انجام داد، درصدد برآمد تا کتاب تاریخ صوفیه را نیز بازسازی نماید؛ و البته، این تنها جزئی از تابلوی بسیار بزرگ و گرانقدری است که در حال ترسیم و شکل‌گیری می‌باشد، و این تصویر عظیم چیزی نیست جز زیرساخت‌های پنهان و

۱. نصرآبادی، عارف قرن چهارم و یکی از چهار مؤید حلاج. برای اطلاع بیشتر رک. زندگی و اقوال تفسیری نصرآبادی، کتاب ماه دین، غزال مهاجری‌زاده، شماره ۱۴۴، مهر ۱۳۸۸.

آشکار تاریخ و فرهنگ ایران؛ پنهان بر مردمی که امروز آن را متعبدانه پذیرفته‌اند، و آشکار بر کسانی که قرن‌ها پیش آن را پی‌ریزی نموده بودند. موضوع این کتاب عبارت از زندگی و اقوال مشایخ نامدار صوفیه بوده، که سُلَمی آن را پیش از کتاب *طبقات/الصوفیه* تألیف نموده بود؛ و براساس تحقیقی که در این مجال انجام گرفته، بسیاری از مشایخی که نامشان در این کتاب درج شده بوده در *طبقات* نیامده است. عبدالقاهر بغدادی تعداد عرفای مذکور در این کتاب را هزار تن دانسته، و می‌گوید هیچکدام از آنها اهل هوی نبودند بلکه همگی جُز سه تن اهل سنت‌اند^۱ و البته با نظری اجمالی به کتاب تفسیر حقایق که اقوال امام جعفر صادق (ع)، حلاج، ابن خفیف، نصرآبادی، و ابن عطا که از مؤیدان حلاج‌اند در آن آمده و نیز با توجه به افرادی که در *مجموعه* حاضر ذکر شده‌اند می‌توان به جهت‌گیری خاصی در آثار سلیمی پی برد.

از دیگر نکات بسیار مهمی که باید به آن اشاره نمود آن است که عنوان "*تاریخ صوفیه*" عبارت عامی بوده مانند انساب و غیره که به گروهی خاص از تألیفات اطلاق می‌شده است. به گفته ماسینیون^۲، «از زمان ظهور اثر ابن عربی (*طبقات/النساک*) که به شرح حال جنید ختم می‌شود) و اثر ابونصر سراج، تا وقتی که سُلَمی تألیف خود را آغاز نهاد تواریخ تصوف رو به افزایش نهاد^۳».

شیوه تنظیم این کتاب بر اساس روشی است که خود سُلَمی در

۱. موقف ابن تیمیه من الأشاعره، عبدالرحمن صالح، مکتبه الرشد، ریاض، ج ۱، ص ۱۳۱.

۲. مستشرقی که در مورد حلاج تحقیقات بسیار کرده.

۳. مجموعه آثار سلیمی، ج ۱، ص ۲۹۸.

کتاب تاریخ صوفیه به کار گرفته بوده، و در متن به آن اشاره شده است. ظاهراً سُلَمی کتاب خود را براساس نام صوفیه و به ترتیب الفبا تنظیم کرده بوده، و بعد، یک فصل را به طور جداگانه به عنوان فصل "الکنی" به معنی کنیه تنظیم نموده، که آن هم به ترتیب الفبایی بوده است. در این جا نیز کتاب براساس نام عرفا و به شیوه الفبایی است، ولی به دلیل حجم کم کتاب، فصل کنیه جداگانه نیامده است؛ بلکه بعد از هر حرف، مثلاً انتهای اعلام مربوط به حرف الف، کنیه‌های حرف الف آمده است (لازم به توضیح است که دو مورد اول - که با علامت * مشخص شده - قول پیامبر اسلام است که مقدم بر همه شماره‌ها آمده است).

در بخش تعلیقات در درجه اول به کتاب طبقات الصوفیه مراجعه شد تا تمام توضیحات به قلم سُلَمی باشد، و از طرفی با سبک و سیاق تاریخ صوفیه قابل مقایسه گردد. اما در مواردی که در طبقات سُلَمی نامی از عارفی نبوده، از همان کتاب‌هایی که در آن‌ها به تاریخ صوفیه اشاره شده است، بخش‌هایی که در مورد آن عارف است ولی به نقل از تاریخ صوفیه نیست به عنوان تعلیقات آمده است. لازم به توضیح است، اقوال عرفا که در منابع مذکور آمده درج نگردیده، زیرا بیم آن می‌رفت که کتاب از بحث اصلی یعنی بازسازی کتاب تاریخ صوفیه خارج گردد.

در بخش فارسی که ترجمه متن عربی است، سعی شده نسبت به اصل متن که شیوه‌ای کهن دارد - و آن را پیش رو دارید - حفظ امانت شود.

در پایان از بزرگوارانی که در غوامض کار مرا یاری و راهنمایی نمودند، جناب آقای محسن مشعل مسئول دفتر قطب عرفان دانشگاه تهران که در زمینه اصطلاحات حدیثی نکاتی را متذکر شدند و نیز ویراستار محترم سرکار خانم زهرا قزلباش تشکر نمایم. همچنین قدردانی خاص خود را نسبت به مدیر انتشارات طهوری، جناب آقای احمد رضا طهوری ابراز می‌دارم که تدارک چاپ این کتاب را علیرغم جوانی و بی‌مدعائی مؤلف آن، تقبل فرمودند.

غزال مهاجری‌زاده - تهران ۱۳۸۸

مقدمه

تاریخ صوفیه کتابی غیر از طبقات الصوفیه می باشد. و شرح حال ابوحسن سیروانی در آن مانند شرح حال ابونصر سراج صاحب اللمع آمده است. و بسیاری از آن را ذهبی در کتاب تاریخ اسلام و خطیب بغدادی در کتاب تاریخ بغداد نقل کرده اند. صاحب کشف الظنون^۱ از این کتاب نامی نبرده است. این کتاب را ابو عبدالرحمن قبل از کتاب طبقات الصوفیه تألیف نموده بود.

محقق نمی تواند مصنفات ابو عبدالرحمن را تماماً به ترتیب تاریخی مرتب نماید تا بتواند در مورد تطور فکری و جهت گیری او قضاوت نماید. اما می توانیم بگوییم که کتاب حقایق التفسیر را اول تألیف نموده، و بعد از آن کتاب تاریخ صوفیه و سپس کتاب طبقات الصوفیه را نوشته است.

او ذکر می کند که زمانی که به بغداد وارد شد ابو حامد اسفراینی^۲

۱. مقصود حاجی خلیفه است.

۲. ابو حامد اسفراینی. [أَمْدَانِي] (انج) احمد بن ۵ - ابی طاهر بن محمد بن ابی طاهر اسفراینی. فقیه شافعی که ریاست دین و دنیا در بغداد بدو منتهی گشت. بیش از سیصد فقیه به درس او حاضر می آمدند. او فقه از ابوالحسن بن مرزبان و سپس ابوالقاسم دارکی فراگرفت. مردم روزگار او بر

از او خواست که کتاب حقایق التفسیر را ببیند. و این اولین باری بود که از بغداد خارج شده بود. پس شکی نیست که کتاب را حدود سال هفتم از قرن چهارم تألیف نمود.

ماسینیون می‌گوید، کتاب تاریخ ابوبکر شاذان بجلی مکمل تاریخ بیکنندی و اساس تاریخ سلمی می‌باشد که در سال ۳۴۰ نوشته شده است؛^۱ نیز ذکر می‌کند که سلمی به ویژه از تاریخ صوفیه استاد خود عبدالواحد شیرازی (وفات ۳۷۰) که در طبقات الصوفیه از وی یاد می‌کند استفاده کرده است.^۲

در کتاب تاریخ صوفیه نقاش (وفات ۴۱۲) در مورد حلاج آمده است که: «فذكر السلمي في تاريخه ثم قال "فهذا نبذة اطراف مما قال مشايخ فيه من قبول و ردّ والله اعلم بما كان عليه"». بنابراین، کتاب

تقدم وی در جودت نظر همدستان بودند. خطیب در تاریخ بغداد آرد که ابوحامد روایت قلیلی از عبدالله بن عدی و ابوبکر اسماعیلی و ابراهیم بن محمد بن عبدال اسفرائینی و غیر آنان دارد و در روایت تفه است و من او را بارها دیدم و در تدریس او به مسجد عبدالله بن مبارک که در صدر قطیعة الربیع واقع است حاضر آمدم و شنیدم که می‌گفتند نهصد تن با هم در درس او حاضر آیند و مردم می‌گفتند که اگر شافعی این پیرو مذهب خویش بدیدی بسی بر خود بالیدی. و شیخ ابواسحاق در طبقات گوید که ابی‌الحسین قدوری حنیفی وی را بزرگ داشتی و بر هر کس تفضیل نهادی و وزیر ابوالقاسم مرا گفت که قدوری گوید که ابوحامد در اعتقاد من افقه از خود شافعی است. ولادت ابوحامد به سال ۳۴۴ هـ. ق. بود و در سال ۳۶۳ یا بقول خطیب در سال ۳۶۴ به بغداد شد. و از سال هفتاد تا گاه مرگ بدانجا تدریس کرد. او راست تعلیقاتی بر مختصر مزنسی. و در مذهب او راست: کتاب التعلیقة الکبری. و نیز کتاب البستان از تألیف اوست و آن کتابی خرد است. گویند قفهی در مجلس مناظره نسبت به ابوحامد اطلاله لسان کرد و شبانگاه بتمهید عذر به حجره وی شد و پوزش طلبید. ابوحامد گفت:

جفاء جرى جهراً لدى الناس وانسط
و عذرت اتي سرّاً فأكد ما فرط
خفي اعتذار فهُوَ فَي اعظم الغلط

۲. مجموعه آثار سلمی، ج ۱، ص ۲۹۸

۱. اخبار حلاج، ص ۳۳۰

۳. مجموعه آثار سلمی، ج ۱، ص ۲۹۷

تاریخ صوفیه نقاش بعد از تاریخ صوفیه سُلمی تألیف شده است. هنگامی که او کتاب تاریخ صوفیه را در ماه‌های سال سیصد و هشتاد و چهار در ری قرائت می‌کرد، کودکی در اثر ازدحام جمعیت کشته شد، و مردی در مجلس فریاد زد و جان داد. و هنگامی که از همدان خارج شدند مردم برای کسب اجازه نزد آنها آمدند. کتاب *طبقات الصوفیه* در آخر قرن چهارم تألیف گردیده است. آن‌گونه که در شرح حال ابوجعفر احمد حمدان علی سنان به زمان تألیف اشاره می‌کند، پس می‌گوید: «کار توسط نوادهٔ پسر پسرش ابوبشر محمد احمد حلاوی خاتمه یافت... ابوبشر سال سیصد و هشتاد و هفت را خبر داده است، و در سال شصت در مکه وفات یافت. و در این هنگام که کتاب تألیف یافت بعد از تاریخ صوفیه بود».^۱

شیوهٔ کار سُلمی

هر کس که در مورد تصوف و زهد چیزی نوشته، اصل را بر اساس روایاتی گذاشته است که از زاهدان متأخر ذکر شده، و از شیوه صحابه و تابعین سر باز زده است، همان‌گونه که ابوالقاسم قشیری و ابوبکر محمد بن اسحاق کلابادی و ابن خمیس موصلی در مناقب *الابرار* این کار را کرده‌اند، و همچنین ابوعبدالرحمن سُلمی در تاریخ صوفیه، با این تفاوت که سُلمی سیرهٔ اولیا و صالحین پیشین را نیز تصنیف کرده است. و سیرهٔ صالحین پیشین را مانند سیرهٔ صالحین پسین، و روش آنان در ذکر اخبار اهل زهد و احوالشان [آورده است].

[سُلَمی] از قرن سوم با ارجاع به ابراهیم ادهم و فضیل عیاض و ابوسلیمان دارانی و معروف کرخی و کسانی که بعد از آنها آمدند، و روی گردانی ایشان از حال صحابه و تابعین که کتاب و سنت مدحشان را کرده است و بر آنها درود فرستاده - و بهشت از آن آنان است - احوال و روش هر یک را، ذکر نموده است.^۱